

Pintadere descoperite la Păuleni - Ciuc "Dâmbul Cetății". Cultura Cucuteni-Ariuşd

Cuvinte cheie: Eneolitic, Cucuteni-Ariuşd, Păuleni-Ciuc, pintaderă, motiv spiralic

Key words: Eneolithic, Cucuteni-Ariuşd, Păuleni-Ciuc, pintadera (stamp seal), spiral pattern

A special category of ceramic objects discovered at Păuleni-Ciuc „Dâmbul Cetății”, Harghita County, consists of *pintaderas* (stamp seals). We wanted to emphasize that in terms of terminology there are similarities, and all terms converge towards a possible use of the known pieces, such as that of stamp, apply a certain pattern.

In a study published in 2006 by researcher Dragomir Popovici dedicated to the *pintaderas* from Cucuteni culture, are analyzed 41 *pintaderas* from 17 sites. Currently, the number of such discoveries has grown to 61 objects, and the number of sites from which they came, to 20.

Our approach has the purpose to put in the scientific circle new pieces discovered in Păuleni-Ciuc, and fit them typologically, from formal perspective but also from the decorative one, in the stamp seals types known so far.

Așezarea de la Păuleni-Ciuc, cunoscută în literatura de specialitate și sub numele de *Ciomortan/Șoimeni*, este situată în apropierea satului Șoimeni (Csikcsomortán), comuna Păuleni-Ciuc, jud. Harghita, în locul numit de localnici *Várdomb (Dâmbul Cetății)*. Primele informații despre situl de la *Dâmbul Cetății* datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

După mai bine de un deceniu de la reluarea cercetărilor arheologice sistematice de către Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, au fost înregistrate date foarte importante pentru cunoașterea civilizațiilor preistorice din această zonă a Carpaților Răsăriteni, cu privire la culturile *Cucuteni-Ariuşd*, *Bodroghkeresztúr*, *Coțofeni*, *Costișa-Ciomortan* și *Wietenberg* ¹.

În a doua jumătate a mileniului V î. Hr., purtătorii culturii *Cucuteni-Ariuşd* au întemeiat prima așezare la *Dâmbul Cetății*. Descoperirile aparținând culturii *Cucuteni-Ariuşd* arată că aici a existat un „sat” cucutenian, care avea mai multe complexe de locuit răspândite pe suprafața de circa 60 m (nord-sud) x 120 m (est-vest) (Fig. 1/3).

Locuințele cucuteniene au fost construite din lemn și chirpic, aveau forma rectangulară, cu una sau mai multe încăperi. Locuințele cercetate până în prezent au suferit o ardere puternică, ceea ce a dus la conservarea multor detalii arhitectonice și a unei bune părți a inventarului mobil.

De asemenea în interiorul locuințelor, au fost descoperite și obiectele de inventar, întregi sau fragmentare, caracterizate printr-o mare diversitate tipologică și funcțională (vase, reprezentări plastice antropomorfe și zoomorfe, unelte, arme, obiecte de cult, podoabe etc.).

Din lut, cucutenienii au realizat diferite obiecte miniaturale (plastică, figurine antropomorfe și zoomorfe, pahare, discuri, conuri, mosorele, fusaiole, altărașe de cult, mese-altar, mese în miniatură și altele), o categorie aparte fiind reprezentată de *pintadere*.

* * *

Pintaderele au fost descoperite pentru prima oară în zona anatoliană² și au continuat să apară pe teritoriul balcanic începând din neoliticul timpuriu. Ca fenomen larg răspândit, pintaderele sunt la „modă” pe parcursul neoliticului și eneoliticului, până la începutul epocii bronzului³. Decorul de pe pintadere diferă de la caz la caz și nu de la sit la sit, de-a lungul timpului au fost descoperite mai multe tipuri de decoruri pe pintadere care proveneau din același sit⁴.

În anul 1903, Julius Teutsch a publicat șase pintadere descoperite în așezarea Cucuteni-Ariuşd de la *Bod-Preiestelhugel* (jud. Brașov), modelate din argilă „*Tohnstempel*” (*ștampilă din lut*), pe care le-a atribuit categoriei de piese rare. Încă de pe atunci, Teutsch a considerat că aceste piese puteau fi folosite pentru pictarea corpului uman sau pentru realizarea unor tatuaje⁵.

Câțiva ani mai târziu, Ferenc László cercetează prin săpături și sondaje arheologice o serie de așezări de tipul Ariuşd din zona sud-estică și estică a Transilvaniei. László folosește pentru acest tip de obiect denumirea de „*agyagbélyegző*” ⁶, tradus în limba franceză „*cachets*” ⁷, ambele cu sensul de „*ștampilă*” (în limba franceză același termen este folosit și pentru „*timbre*”).

Constantin Matasă, în monografia așezării de la Bodești-Frumușica (jud. Neamț), utilizează termenul francez „*pintadère*” și consideră că cele șapte piese cu ornament, precum și cele 13 fără decor, erau folosite la imprimarea culorii roșii pe trupul uman⁸.

În monografia așezării cucuteniene de la Hăbășești (jud. Iași), pintaderele au fost definite ca „*Peceteți de formă circulară și relativ plate, prevăzute pe una fețe cu un mic mâner și având pe fața inferioară un motiv decorativ săpat în lutul încă moale, înainte de arderea obiectului în cuptor*”⁹.

N. Vlassa a dedicat un studiu „*sigiliilor neolitice*” de la Turdaș (jud. Hunedoara) și a utilizat pentru această categorie de piese termenul de „*sigiliu*”. Pintaderele au fost descrise și studiate din perspectiva legăturilor culturale și a influențelor orientale asupra perioadei neolitice din Transilvania¹⁰. Autorul acestui studiu menționează o serie de forme de „*sigilii*”, precum: sigiliu conic, cilindric, în formă de trunchi de con, în formă de trunchi de piramidă, în formă de perlă globulară, etc. Nu toate piesele descrise de N. Vlassa au fost atribuite pintaderelor propriu-zise, unele dintre acestea aveau decor continuu pe cilindru, iar altele aveau forma de amulete, ele putând fi chiar „*matrițe*”¹¹.

Silvia Marinescu-Bîlcu definește acest tip de obiect ca fiind „*obiectul de lut ars, având dimensiuni de câțiva cm, cu o mică apucătoare verticală perforată uneori orizontal și cu baza circulară, ovală sau rectangulară, decorată în tehnica inciziei sau a exciziei, cu motive unghiulare (zig-zaguri, cruci, labirinturi) și spiralice*”¹².

Literatura de specialitate și publicațiile în limba engleză utilizează în general, alături de termenul „*pintadera*” și alți termeni cu privire la același tip de obiect, precum „*stamp*”¹³, „*stamp seal*” sau „*clay stamp*”¹⁴. În dicționarul arheologic de specialitate (archaeology-wordsmith) termenul „*pintadera*” este descris ca „*obiect mic din teracotă, constând dintr-o șampilă decorativă cu un nod mic pe spate pentru a putea fi ținut. Suprafața de șampilare este plată, concavă sau convexă. S-a sugerat că acestea serveau la aplicarea pigmentilor pe pielea umană cu motive repetate ca o alternativă a tatuajului*”¹⁵.

D.W. Bailey descrie pintaderele ca fiind „*Piese din lut sau piatră cu baza plată pe care sunt incizate sau imprimate motive în relief. Prezintă un mâner în vârf, uneori perforat*”¹⁶.

Conform opiniei cercetătoarei T. Dzanfezova, care în ultimi ani a studiat mai atent această categorie de obiecte din lut ars, toate definițiile emise până în prezent converg către termenul de „*stamp*”, care ar putea sublinia rolul de a șampilă diverse materiale¹⁷.

În limba română a fost păstrat termenul de „*pintaderă*”, care provine din limba greacă și semnifică „*pecete*”¹⁸.

În general au fost repertoriate *pintadere* cu decoruri geometrice, care folosesc intens linia, punctul, linia frântă, cercul, pătratul¹⁹. Conform cercetătorului M. Budja, cel mai frecvent decor întâlnit în zona est-europeană este cel format din zig-zaguri²⁰, fiind urmat de motivul spiralic²¹. Decorul aflat pe baza pieselor poate fi interpretat fie ca simbol cultic, fie ca semn²². Baza poate avea mai multe tipuri de forme, variind între convex, plat și concav²³. Decorul bazelor de pintadere diferă; acestea sunt decorate simplu, cu un singur motiv, sau cu unul complex, care include aranjamente geometrice: cercuri mici și puncte, linii în zig-zag, cercuri concentrice și spirale, forme rectilinii²⁴.

Într-un studiu publicat în anul 2006 de către cercetătorul Dragomir Popovici, dedicat pintaderelor din cadrul culturii Cucuteni, sunt analizate 41 de pintadere provenind din 17 situri cucuteniene²⁵.

În prezent, numărul descoperirilor de acest tip a crescut, la cele cunoscute adăugându-se alte pintadere. Astfel menționăm: 7 piese de la Poduri-Dealul Ghindaru (jud. Bacău)²⁶, 3 piese din situl de la Fulgeriș-La 3 cireși (jud. Bacău)²⁷, două provenind din situl de la Păuleni-Ciuc-Dâmbul Cetății (jud. Harghita) (Fig. 1/1) și alte 6 piese inedite de la Ariușd-Dealul Tyiszk (jud. Covasna), (mulțumim colegului Sándor József Sztáncsuj de la Muzeul Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe, pentru amabilitatea cu care ne-a oferit informații cu privire la numărul și decorul pintaderelor descoperite la Ariușd).

Alături de acestea, menționăm și două pintadere descoperite anterior, neluate în calcul de studiul publicat de D. Popovici: o piesă descoperită la Berești-Dealul Bulgarului (jud. Galați)²⁸ și una acoperită de o substanță albă, descoperită la Dumești-Între Păraie (jud. Iași), într-o groapă de fundare²⁹. Astfel, numărul pintaderelor a crescut, fiind cunoscute până în prezent 61 de piese, provenind din 20 de situri (Fig. 1/1).

Fiind un tip deosebit de piese, considerăm ca merită o atenție specială pintaderele de la

Păuleni-Ciuc-„Dâmbul Cetății”. Demersul nostru are scopul de a pune în circuitul științific noile piese descoperite în acest sit, precum și de a le încadra tipologic, din perspectivă formală dar și a decorului, în tipurile de pintadere cunoscute până în prezent.

Catalogul pintaderelor descoperite la Păuleni - Ciuc-„Dâmbul Cetății”:

1. *Numele obiectului*: Pintaderă (Fig. 2/2; 3/2; 4/2)

2. *Material*: Lut în amestec cu cioburi pisate

3. *Dimensiuni*: H= 2,1 cm; L_disc= 3,2 cm; LA_disc= 3,0 cm; D. perforație= 0,5 cm.

4. *Proveniența*: S.I/2003, caroul H/2, adâncimea - 0,9 m (de la suprafața terenului).

5. *Context*: Piesa a fost descoperită în stratul de cultură Cucuteni-Ariuşd, în apropierea Locuinței 31 (Fig. 1/4)

6. *Descrierea*: Pintadera are mânerul conic prevăzut cu o perforație circulară transversală. Discul este circular, ușor convex, având marginea rotunjită. Decorul piesei este realizat prin canelură lată ușor adâncită, ce formează motive spiralice incluse, care se întâlnesc în centrul discului (patru spire adâncite). Canelura pornește dinspre marginea discului spre centrul piesei, într-un singur sens, și se întoarce apoi în sens invers.

Suprafața piesei este bine netezită, arderea oxidantă, culoare brună

7. *Încadrarea culturală și cronologică*: Cultura Cucuteni - Ariuşd, faza A2

8. *Nr. inventar MNCR*: 7589

9. *Bibliografie*: Buzea, Lazarovici 2005, p. 77, Pl. XIX/11

1. *Numele obiectului*: Pintaderă (Fig. 2/3; 3/3; 4/3)

2. *Material*: Lut în amestec cu cioburi pisate

3. *Dimensiuni*: H= 1,9 cm; D_disc= 2,8 cm, L_apucătoare= 1,5 cm; LA_apucătoare= 0,7.

4. *Proveniența*: S.II/2010, caroul E/5', adâncimea - 0,3 m (de la suprafața terenului).

5. *Context*: Piesa a fost descoperită într-un complex de locuit atribuit epocii bronzului mijlociu (Cpl. 40) în care au fost descoperite și materiale arheologice din perioada locuirii

eneolitice, aparținând culturii Cucuteni-Ariuşd (Fig. 1/4)

6. *Descrierea*: Pintaderă cu mânerul conic bine delimitat față de disc. Mânerul a fost realizat printr-o ciupitură în pasta crudă a piesei și are marginile rotunjite. Discul este circular, ușor concav, având marginea rotunjită. Decorul este realizat pe disc, printr-o linie curbă incizată (parțial combinată cu excizie), care pornește din marginea discului și se termină în centrul piesei. Motivul decorativ creat reprezintă o spirală cu trei spire. Spiralele sunt oarecum neglijent lucrate deoarece distanțele dintre liniile curbe incizate nu sunt egale.

Suprafața piesei este bine netezită, angobă brună căzută, arderea oxidantă, culoare brun-cărămiziu.

7. *Încadrarea culturală și cronologică*: Cultura Cucuteni - Ariuşd, faza A2.

8. *Nr. inventar MNCR*: 17017

9. *Bibliografie*: inedit

1. *Numele obiectului*: Pintaderă (Fig. 2/1; 3/1; 4/1)

2. *Material*: Lut în amestec cu cioburi pisate și pietricele

3. *Dimensiuni*: H= 2,6 cm; D_disc= 4,1 cm; D_corp= 3,2 cm.

4. *Proveniența*: S.I/2000, caroul A/12, adâncimea - 2,7 m (de la înălțimea maximă a valului de pământ).

5. *Context*: Piesa a fost descoperită în context arheologic sigur, Loc. 5 (Fig. 1/4)

6. *Descrierea*: Pintaderă de formă tronconică, cu apucătoarea ruptă din vechime. Din câte se observă în prezent, mânerul era mai mare decât discul și era prevăzut probabil cu o perforație transversală. Discul are forma circulară, este plat și pe marginea rotunjită prezintă o spărtură din vechime. Decorul piesei este realizat printr-o canelură lată continuă, ușor adâncită ce formează motive spiralice incluse (patru spire adâncite). Canelura pornește dinspre marginea discului spre centrul piesei, într-un singur sens, și se întoarce apoi în sens invers.

Suprafața piesei este netezită cu zona discului bine lustruită, arderea oxidantă, culoare cărămizie.

7. *Încadrarea culturală și cronologică*: Cultura Cucuteni - Ariuşd, faza A2.

8. *Nr. inventar MNCR*: 5336

9. *Bibliografie*: Lazarovici et alii 2000, p. 121 Pl.X/4

10. *Observații:* Piesa este atribuită categoriei pintaderelor datorită formei și decorului de pe disc. În zona apucătoarei a fost sesizată o spărtură care poate fi interpretată ca parte dintr-un perete de vas sau capac. Nu excludem posibilitatea ca această piesă să fie practic butonul de prindere (apucătoarea) al unui capac.

* * *

Din perspectivă tipologică, remarcăm asemănări universale între pintadere. Aceste asemănări se referă la materialul de fabricare, respectiv lutul, precum și la tehnica de decorare. Cel mai frecvent a fost folosită incizia. Diferențele apar în special la forma pintaderelor, la calitatea netezirii piesei și la tipul de ornament al reliefului realizat. Se disting grade diferite de incizare, de la excizia adâncă la tăietura superficială sau la zgărirea motivului decorativ³⁰.

Pentru o încadrare tipologică cât mai exactă a descoperirilor de la Păuleni-Ciuc, aceste piese au fost analizate raportându-ne la două studii publicate, respectiv de T. Dzanfezova³¹ și D. Popovici³².

Formal, D. Popovici încadrează pintadera cu nr. inv. 5336 (Fig. 2/1; 3/1; 4/1) în categoria **2.2**, respectiv pintadere cu mâner cilindric sau ușor conic, cu partea superioară rotunjită și cu partea activă circulară³³. În ceea ce privește decorul acestei pintadere, este încadrat în categoria **2.2**, respectiv cu buclă „atârnată”, despre care se menționează că nu este un decor frecvent întâlnit³⁴. Același cercetător menționează analogiile pentru acest tip de piesă, în aria cucuteniană la Poduri-Dealul Ghindaru (4 piese), Bodești-Frumușica (1 piesă) și Igești (1 piesă)³⁵ (Fig. 1/2).

Conform tipologiei lui D. Popovici, piesele nr. inv. 17017 (Fig. 2/3; 3/3; 4/3) și nr. inv. 7589 (Fig. 2/2; 3/2; 4/2) pot fi atribuite formal tipului **1.1**, respectiv tipul cu partea activă circulară și mânerul conic³⁶. Decorul pintaderei nr. inv. 7589 prezintă similitudini cu piesa nr. inv. 5336 și poate fi încadrată în categoria **2.2**, respectiv decor cu buclă „atârnată”.

Pintadera nr. inv. 17017 (Fig. 2/3; 3/3; 4/3), conform aceleiași tipologiei, o încadrăm din formal în tipul **1.1**³⁷ iar în ceea ce privește decorul în categoria **2.1**³⁸.

Conform tipologiei cercetătoarei bulgare T. Dzanfezova, din punctul de vedere al profilului, încadrăm pintaderele nr. inv. 17017

și nr. inv. 7589 de la Păuleni-Ciuc, în **Tipul 1**, prezentând mâner conic³⁹. Conform prelucrărilor statistice realizate de aceeași cercetătoare, acest tip de mâner este cel mai des întâlnit⁴⁰. Pintadera nr. inv. 5336 poate fi atribuită **tipului 2, varianta b**, respectiv cu mânerul în forma trunchiului de con, dar acest lucru nu poate fi precizat cu exactitate din cauza faptului că piesa a fost fragmentată din vechime.

Baza celor trei pintadere de la Păuleni-Ciuc se încadrează în **Tipul 2**⁴¹, respectiv cea de formă circulară, considerat a fi cel mai frecvent tip de bază întâlnit la pintaderele din zona balcanică a Europei⁴².

Cele mai apropiate analogii pentru decorurile pintaderelor nr. inv. 7589 și nr. inv. 5336 de la Păuleni-Ciuc, au fost sesizate la piesele descoperite la Igești, Berești-Dealul Bulgarului, Poduri-Dealul Ghindaru și Bodești-Frumușica (Cucuteni A), prezentând același tip de spirală „inclusă” (Fig. 1/2)⁴³. Din aceeași perspectivă, analogia cea mai apropiată pentru piesa nr. inv. 17017 (Fig. 2/3) este o pintaderă descoperită la Olteni-Vărmegye (jud. Covasna)⁴⁴. Alte analogii au fost identificate la piesele descoperite în situl de la Poduri-Dealul Ghindaru, cu trei piese descoperite în trecut⁴⁵ și șase pintadere descoperite cu ocazia cercetărilor arheologice recente, dintre care două piese prezintă aceeași tehnică de realizare a decorului incizat⁴⁶. În așezarea de la Bodești-Frumușica, cinci pintadere dintre cele 8 descoperite prezintă decor spiralic simplu, cu linia răsucită în sensul invers al acelor de ceasornic⁴⁷.

În situl de la Fulgeriș-La 3 cireși, din trei exemplare descoperite, două pintadere au pe disc decor spiralic⁴⁸. În monografia *Hăbășești* au fost publicate două pintadere cu decor spiralic. Ambele au incizate pe partea inferioară motivul spiralic, cu centrul în punctul median al discului⁴⁹. În așezarea de la Bod au fost descoperite mai multe piese de acest gen⁵⁰. Dintre acestea, patru pintadere prezintă decor spiralic⁵¹. Menționăm și descoperirea de la Berești-Dealul Bulgarului⁵². În clădirea L.12 de la Târpești (jud. Neamț), clădire interpretată ca depozit, este menționată o pintaderă decorată cu motiv spiralic⁵³.

Cele mai numeroase analogii pentru pintaderele spiralice au fost descoperite în arealul gumelnițean, în așezările de la: Aldeni, Brăilița, Boldești-Scăieni, Carcaliu, Căscioarele, Cireșu, Coțatcu, Cunești, Gumelnița, Însurăței, Mălăiești de Jos, Moșica, Sudiți, etc.⁵⁴.

În urma discuțiilor cu cercetătorul Sándor József Sztáncsuj, care a studiat jurnalele de cercetare arheologică și a prelucrat materialul arheologic descoperit la Ariuşd-Dealul Tyiszk, aflat în depozitul Muzeul Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe, ne-a comunicat că în jurnalele de cercetare sunt menționate ca descoperite 7 pintadere. În prezent sunt inventariate numai 6 piese, dintre care una a fost publicată. Celelalte 5 pintadere sunt inedite și urmează a fi publicate într-un studiu viitor al colegului nostru. În ceea ce privește decorul acestor pintadere păstrate la muzeu, 4 au pe bază decor incizat și 2 decor canelat⁵⁵.

Menționăm faptul că la Ariuşd-Dealul Tyiszk au fost descoperite și trei piese, care conform formei (baza de formă ovală și mânerul perforat) ar putea fi încadrate în categoria pintaderelor. Aceste piese au decorul pictat tricrom pe baza concavă, astfel încât utilizarea lor pentru imprimare și încadrarea lor în categoria pintaderelor rămâne cu semnul întrebării⁵⁶. Aceste trei piese pictate (pintadere?) au fost expuse la Muzeul Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe în cadrul Expoziției „Érősd-100-Ariuşd”, dedicată împlinirii a 100 de ani de când Ferenc László a început la Ariuşd primele săpături arheologice, în anul 1907.

* * *

Cu privire la confecționarea și întrebuințarea unor astfel de piese rar întâlnite (pintaderele) în cadrul complexelor arheologice neolitice și eneolitice, cercetători au emis de-a lungul timpului o serie de ipoteze dintre care amintim:

- utilizarea pieselor la tatuare sau imprimare cu un oarecare *rol cultic* ⁵⁷;
- pictarea corpului prin imprimarea decorului pe piele⁵⁸;
- decorarea textilelor sau a țesăturilor în perioada neolitică⁵⁹;
- pintaderele au fost considerate ca purtătoare semnelor „*scrierii dunărene*” ⁶⁰;
- semnele de pe partea discoidală ar fi fost astfel destinate transmiterii unor informații cultice sau de natură socială⁶¹;
- pintaderele au servit ca mijloc de identificare a unei persoane, a unei gospodării sau a unei autorități politice⁶²;
- ca *obiecte de cult*, aplicarea decorului pe piele ar fi avut rolul de protecție împotriva spiritelor rele⁶³;
- nu este exclusă nici posibilitatea ca impri-

marea motivului de pe pintaderă să fie considerată ca aducătoare de noroc⁶⁴;

- faptul că unele mânere ale pintaderelor prezintă perforație se presupune că acestea puteau fi purtate ca *pandantive* ⁶⁵;

- pintaderele puteau fi atașate pe haine⁶⁶;

- probabil că pintaderele desemnau, prin imprimare, proprietarul sau meșterul care a executat un anumit obiect, cuprinzând și informații legate de cantitate, tip, calitatea unui anumit bun⁶⁷.

În prezent, este dificil de stabilit cu exactitate care a fost funcționalitatea acestei categorii de artefacte⁶⁸. Imprimeul creat prin utilizarea pintaderelor putea avea un rol pur decorativ, fără nici o implicare de ordin *cultic* sau de natură *magică* sau *religioasă*⁶⁹.

Conform datelor existente până în prezent, apariția și folosirea pintaderelor coincide cu faza culturii Cucuteni A, din etapele următoare Cucuteni A-B și B nu sunt cunoscute astfel de obiecte. Este de asemenea interesant faptul că pintadere nu au fost descoperite în așezările culturilor Precucuteni, Petrești, Boian și nici în așezările tripoliene de la est de râul Prut.

Indiferent care a fost întrebuințarea pintaderelor, trebuie să remarcăm unitatea decorului, *cercul* sau *spirală înfășurată*, folosit în toată zona sud-est Transilvăneană și în Moldova până la râul Prut. Această *aparentă(?)* unitate sugerează o asemănare, dacă nu o identitate, un fond identic (spirală) și scop. În această situație se poate afirma că unele simboluri erau înțelese și acceptate în arii destul de largi. Această observație trebuie corelată cu decorul, fie pictat fie incizat a cărui element decorativ fundamental este spirală. Acest decor este, după cum s-a menționat, de asemenea prezent pe spații destul de largi⁷⁰.

Cercetătorul D. Popovici a subliniat faptul că acest tip de piesă (pintadera) nu a fost folosită pentru *decorarea* vaselor ceramice, dar că anumite elemente sau părți ale decorului prezent pe ceramica cucuteniană se regăsesc și pe unele pintadere⁷¹.

* * *

În *Catalogul pieselor descoperite la Păuleni-Ciuc*, în cazul pintaderei nr. inv. 5336, la punctul nr. 10, *Observații* - a fost subliniat faptul că piesa a fost atribuită categoriei pintaderelor datorită formei și decorului de pe disc.

În zona mânerului acestei pintadere a fost sesizată o spărtură, care poate fi interpretată ca parte dintr-un vas sau capac. După felul în care se prezintă această spărtură (Fig. 3/1), nu excludem posibilitatea ca această piesă să fie practic butonul de prindere (apucătoarea) al unui capac de tipul „coif suedez”.

Dacă pe viitor vom descoperi elemente prin care să putem încadra cu certitudine această piesă ca fiind un *buton de capac*, atunci ar fi pentru prima dată, în cadrul culturii Cucuteni, când se poate vorbi de faptul că pintaderele erau folosite și la *decorarea ceramicii*. Practic pentru anumite categorii de vase și obiecte ceramice, în cazul de față – *butonul de capac* – pintaderele au fost folo-

site pentru *stampilarea* ceramicii. Similitudinile cu decorul *în negativ* (pe mulaj de lut) de pe o pintaderă tipică (piesa nr. inv. 7589), ne-au determinat să luăm în considerare ipoteza că piesele de acest tip erau utilizate și la *decorarea* vaselor ceramice.

Până la noi descoperiri arheologice ale unor pintadere care să provină dintr-un context arheologic sigur, asociat cu alte obiecte sau materiale arheologice care să ne ofere informații cu privire la această categorie de piese, trebuie să admitem că *producerea, funcționalitatea și circulația* lor, rămân în stadiul actual al cercetărilor o problemă *enigmatică*.

Dan Lucian Buzea
Adela Kovács

Abrevieri

L = lungime
LA = lățime
H = înălțime
D = diametru
GR = grosime
m = metri

cm = centimetri
Nr. inv = Număr de inventar
Inv. no. = Inventory number [număr de inventar]
Loc. = locuință
S = Suprafața
MNCR = Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni

- * Fotografii și prelucrare grafică imagini: dr. **Dan Buzea** – muzeograf MNCR
** Traducere rezumat și lista figurilor: dr. **Adela Kovács** – muzeograf MNCR
*** Desene piese: **Éva Délczeg** – desenator MNCR

Note / Notes

1. Székely 1970, p. 71; Cavruc 2000, p. 93-102; Cavruc, Buzea 2002, p. 41-88; Lazarovici et alii 2000, p. 103-130; Lazarovici et alii 2002, p. 19-40; Buzea, Lazarovici 2005, p. 25-88; Buzea 2004, p. 111-123; Buzea 2006, p. 127-157; Lazarovici C.-M., Lazarovici Gh. 2007, p. 184-186; Lazarovici, Buzea 2009, p. 130-131, Fig. 1-5; Buzea, Briewig 2010, p. 205-245

2. Mellaart 1964, fig. 41/1; Anatolian Civilisations 1983, p. 57, A55

3. Naumov 2008

4. Makkay 1984

5. Teutsch 1903, p. 368

6. László 1911, p. 219

7. László 1911, p. 256

8. Matasă 1946, p. 72

9. Dumitrescu et alii 1954, p. 466

10. Vlassa 1975

11. Vlassa 1975, p. 3-5

12. Marinescu-Bîlcu 2000, p. 321

13. Perles 2003, p. 107; Skeates 2007

14. Makkay 1984

15. „A small object, usually of terra-cotta, consisting of a decorative stamp with a knob at the back for holding. The stamping surface is flat, concave, or convex. It has been suggested that they served to apply pigments to the human skin in repeat patterns as an alternative to tattooing. They are found in the Late Neolithic of central Europe and Italy, and pintaderas of both stamp and roller types occur widely in American cultures”, după www.archaeologywordsmith.com

16. Bailey 2000, p. 109

17. Dzanfezova 2005, p. 310

18. Marinescu-Bîlcu 2000, p. 321

19. Makkay 1984; Todorova, Vajsov 1993, p. 233-234; Bailey 2000, p. 109

20. Budja 2004, p. 75, fig. 24

21. Dzanfezova 2005, p. 312, tabel 4

22. Gimbutas 1989, p. 29

23. Dzanfezova 2005, p. 311

24. Bailey 2000, p. 109

25. Popovici 2006, p. 173

26. **Dumitroaia et alii 2009**, p. 116, fig. 292; p. 117, fig. 293, 294, 295, 297; p. 298, fig. 298
27. **Istina 2010**, p. 171-179
28. **Dragomir 1996**, fig. 6 / 5
29. **Alaiba 2005**
30. **Dzanfezova 2005**, p. 311
31. **Dzanfezova 2005**
32. **Popovici 2006**
33. **Popovici 2006**, p. 175
34. **Popovici 2006**, p. 176
35. **Popovici 2006**, p. 176
36. **Popovici 2006**, p. 175
37. **Popovici 2006**, p. 175
38. **Popovici 2006**, p. 176
39. **Dzanfezova 2005**, p. 312, fig. 1
40. **Dzanfezova 2005**, p. 312, tabel 1
41. **Dzanfezova 2005**, p. 312, fig. 2
42. **Dzanfezova 2005**, p. 312, tabel 2
43. **Anthony, Chi 2010**, p. 235, fig. 110
44. **László 1911**, p. 237, fig. 78
45. **Popovici 2006**, p. 176
46. **Dumitroaia et alii 2009**, p. 116, fig. 292; p. 117, fig. 294
47. **Matasă 1946**, pl. LI, fig. 366, 367, 368, 369, 370
48. **Istina 2010**, fig. 2/1; 3/1; 4/1
49. **Dumitrescu et alii 1954**, p. 460, fig. 44/1; 44/5
50. **Teutsch 1903**
51. **Teutsch 1903**, p. 369, fig. 12; p. 382, fig. 38, 39, 40; **Makkay 1984**, p. 14-15
52. **Dragomir 1996**, fig. 6 / 5
53. **Bailey 2005**, p. 108
54. **Paveleț, Grigoraș 2006** și bibliografia; **Makkay 1984**, p. 15, nr. 29-33, fig. XIX; **Eduard 2009**, p. 153; **Frînculeasa 2009**, p. 104, fig. 149, 150; **Frînculeasa 2010**, pl. 17/7-8
55. Mulțumim colegului Sándor József Sztáncsuj pentru amabilitatea cu care ne-a oferit aceste informații și așteptăm publicarea acestor materiale, în vederea identificării analogiilor cu piesele de la Păuleni-Ciuc.
56. **Sztáncsuj 2009**, p.175/60 fișa catalog
57. **Boghian 2004**, p. 157
58. **Dumitrescu et alii 1954**, p. 466
59. **Dumitrescu et alii 1954**, p. 466
60. **Merlini 2009**, p. 161
61. **Todorova, Vajsov 1993**, p. 280
62. **Merlini 2009**, p. 506
63. **Matasă 1946**, p. 72
64. **Merlini 2006**, p. 36
65. **Makkay 1984**, p. 9
66. **Dzhanfezova 2005**, p. 311
67. **Dzhanfezova 2005**, p. 318
68. **Dzhanfezova 2005**, p. 309
69. **Dzhanfezova 2005**, p. 317
70. **Popovici 2006**, p. 177
71. **Popovici 2006**, p. 177

Bibliografie / Bibliography

- Alaiba 2005**
ALAIBA R. E., *Olăritul în cultura Cucuteni*, în *ArhMold*, XXVIII, 2005, p. 57-73
- Anatolian Civilisations 1983**
*** *The Anatolian Civilisations*, XVIII th European Art Exhibition, Istanbul, May 22-October 30, Turkish Ministry of Culture and Tourism, 1983
- Anthony, Chi 2010**
ANTHONY D. W., CHI Y. J., *The Lost World of Old Europe. The Danube Valley, 5000-3500 BC.*, New York-Princeton, 2010
- Bailey 2000**
BAILEY D. W., *Balkan Prehistory. Exclusion, Incorporation and Identity*, Routledge Publishing, 2000
- Bailey 2005**
BAILEY D. W., *Prehistoric Figurines. Representation and Corporeality in the Neolithic*, ed. Routledge, Londra și New York, 2005
- Boghian 2004**
BOGHIAN D. D., *Comunitățile cucuteniene din bazinul Bahluiului*, Suceava 2004
- Budja 2004**
BUDJA M., *The transition to farming and the „revolution” of symbols in the Balkans. From ornament to entopic and external symbolic storage*, în *Documenta Praehistorica*, XXXI, Ljubliana, 2004, p. 59-81
- Buzea 2004**
BUZEA D., *Obiecte din metal descoperite în așezarea de la Păuleni Ciuc – Ciomortan, jud. Harghita*, în *Studii de Istorie Veche și Arheologie. Omagiu Profesorului Sabin Adrian Luca*, Hunedoara, 2004, p. 111-123
- Buzea 2006**
BUZEA D., *Models of Altars and Miniature Tables belonging to the Cucuteni-Ariușd Culture, discovered at Păuleni Ciuc-Ciomortan „Dâmbul Cetății”, Harghita County*, în *ActaTS*, V, 2006, p. 127-157
- Buzea, Briewig 2010**
BUZEA D., BRIEWIG B., *Experimente arheologice realizate la Păuleni Ciuc și Băile Figa în anii 2007-2009*, în *MemAntiq*, XXV-XXVI, Piatra Neamț, p. 205-245
- Buzea, Lazarovici 2005**
BUZEA D., LAZAROVICI GH., *Descoperirile Cucuteni-Ariușd de la Păuleni Ciuc-Ciomortan „Dâmbul Cetății”. Campaniile 2003-2005. Raport preliminar*, în *Angustia*, 9, p. 25-88
- Cavruc 2000**
CAVRUC V., *Noi cercetări în așezarea de la Păuleni (1999-2000)*, în *Angustia*, 5, 2000, p. 93 -102
- Cavruc, Buzea 2002**
CAVRUC V., BUZEA D., *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea Păuleni (Ciomortan). Campaniile din anii 2001-2002. Raport preliminar*, în *Angustia*, 7, p. 41-88
- Dragomir 1996**
DRAGOMIR I. T., *Eneoliticul din sudul Moldovei*, în DUMITROAIA GH., MONAH D. (coord.), *Cucuteni aujourd'hui*, Piatra Neamț, 1996, p. 233-252
- Dumitrescu et alii 1954**
DUMITRESCU VL., VLAD D., DUMITRESCU H., PETRESCU-DĂMBOVIȚA M., GOSTAR N., *Hăbășești. Monografie Arheologică*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1954
- Dumitroaia et alii 2009**
DUMITROAIA GH., MUNTEANU R., PREOTEASA C., GARVĂN D., *Poduri-Dealul Ghindaru. Cercetările arheologice din Caseta C, 2005-2009*, Piatra Neamț, 2009

Dzanfezova 2005

DZHANFEZOVA T., *The possible functions of the stamp seals. Some considerations*, în DUMITROAIA GH., CHAPMAN J., WELLER O., PREOTEASA C., MUNTEANU R., NICOLA D., MONAH D., (editori), *Cucuteni-120*, Piatra Neamț, 2005, p. 309-332

Frînculeasa 2009

FRÎNCULEASA A., *Cercetările arheologice de la Sudiți*, în DUMITROAIA GH. (editor), GARVĂN D., BUZEA D., FRÎNCULEASA A., *Precucuteni - Originea unei mari civilizații*, Piatra-Neamț, 2009, p. 11-14

Frînculeasa 2010

FRÎNCULEASA A., *Noi informații privind cercetările arheologice de la Sudiți, com. Gherăseni (Jud. Buzău)-Descoperiri din epoca neo-neolitică*, în *Mousaios*, XV, Buzău, 2010, p. 23-54

Gimbutas 1989

GIMBUTAS M., *The Language of the Goddess*, Harper&Row Publishers, San Francisco, 1989

Istina 2010

ISTINA L.-E., *Pintadere descoperite în situl cucutenian de la Fulgeriș, jud. Bacău*, în *MemAntiq*, nr. XXV-XXVI, p. 171-179

Lazarovici C.-M., Lazarovici Gh. 2007

LAZAROVICI C.-M., LAZAROVICI GH., *Arhitectura Neoliticului și Epocii Cuprului din România. II. Epoca Cuprului*, ed. SPINEI V., MIHĂILESCU-BÎRLIBA V., Ed. Trinitas, Iași, 2007

Lazarovici, Buzea 2009

LAZAROVICI GH., BUZEA D., *Păuleni-Ciuc (Ciomortan) – Dâmbul Cetății*, în LAZAROVICI C.-M., LAZAROVICI GH., ȚURCANU S., *Cucuteni. A Great Civilization of the Prehistoric World* (General Editor: LĂCRĂMIOARA STRATULAT), Iași, 2009, p. 130-131, Fig. 1-5

Lazarovici et alii 2000

LAZAROVICI GH., LUCA S. A., BUZEA D., SUCIU C., *Descoperirile Cucuteni - Ariușd de la Păuleni*, în *Angustia*, 5, Sfântu Gheorghe, p. 103-130

Lazarovici et alii 2002

LAZAROVICI GH., CAVRUC V., LUCA S. A., SUCIU C., BUZEA D., *Descoperirile Eneolitice de la Păuleni. Campania 2001*, în *Angustia*, 7, Sfântu Gheorghe, p. 19-40

László 1911

LÁSZLÓ F., *Háromszék vármegyei praemykenaei jellegű telepek*, în *Dolgozatok – Travaux*, 1911, Cluj Napoca, p. 175-226

Makkay 1984

MAKKAY J., *Early Stamp Seals in South-East Europe*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984

Marinescu-Bîlcu 2000

MARINESCU-BÎLCU S., *Pintaderă*, în *EAIVR*, vol. III (M-Q), 2000

Matasă 1946

MATASĂ C., *Frumușica. Village prehistorique a ceramique peinte dans la Moldavie du nord Roumanie*, Institutul de Istorie Națională, București, 1946

Mellaart 1964

MELLAART J., *Excavations at Çatal Hüyük, third preliminary report, 1963*, în *Anatolian Studies*, 14, 1964

Merlini 2009

MERLINI M., *An Inquiry into the Danube Script*, Alba Iulia, Editura Altip, Sibiu, 2009

Naumov 2008

NAUMOV G., *Imprints of the Neolithic mind – clay stamps from the Republic of Macedonia*, în *Documenta Praehistorica*, XXXV, 2008, p. 185-204

Paveleț, Grigoraș 2006

PAVELEȚ E., GRIGORAȘ L., *Catalogul pintaderelor din colecția de arheologie a Muzeului Județean Buzău*, în *Mousaios*, XI, 2006, p. 35-47

Perlès 2003

PERLÈS C., *An alternate (and old-fashioned) view of Neolithisation in Greece*, în *Documenta Praehistorica*, XXX, Ljubljana, 2003, p. 99-113

Popovici 2006

POPOVICI D., *Observations about the pintaderas from the Cucuteni Culture Area in Romania*, în *Cercetări Arheologice*, XIII, 2006, p. 173-187

Skeates 2007

SKEATES R., *Embodiment and visual reproduction in the Neolithic: the case of stamped symbols*, în *Documenta Praehistorica*, XXXV, 2008, p. 179-184

Székely 1970

SZÉKELY Z., *Cultura Ciomortan*, în *Aluta*, 1970, p. 71-76.

Sztáncsuj 2009

SZTÁNCSUJ S. J., *fișa catalog piesa nr. 60*, în LAZAROVICI C.-M., LAZAROVICI GH., ȚURCANU S., *Cucuteni. A Great Civilization of the Prehistoric World* (General Editor: LĂCRĂMIOARA STRATULAT), Iași, 2009, p. 175

Ștefan 2009

ȘTEFAN E. C., *A few remarks concerning the clay stamp-seals from the Gumelnița Culture*, în *Studies of Prehistory*, nr. 6, 2009, p. 149-163

Deutsch 1903

TEUTSCH J., *Die spätneolitischen Ansiedlungen mit bemalter Keramik am oberer Laufe des Altflusses, Mitteilungen der Praehistorischen Commission der kais. Akademie der Wissenschaften*, I. Band, Wien, 1903, p. 365-399

Todorova, Vajsov 1993

TODOROVA H., VAJSOV I., *Novo-kamennata epoha v Bălgaria [Das Neolithikum in Bulgaria]*, Sofia, 1993

Vlassa 1975

VLAȘA N., *Noi contribuții la problema influențelor orientale în neoliticul Transilvaniei*, în *ActaMN*, XII, 1975, Cluj-Napoca, p. 1-12

WEB: www.archaeologywordsmith.com

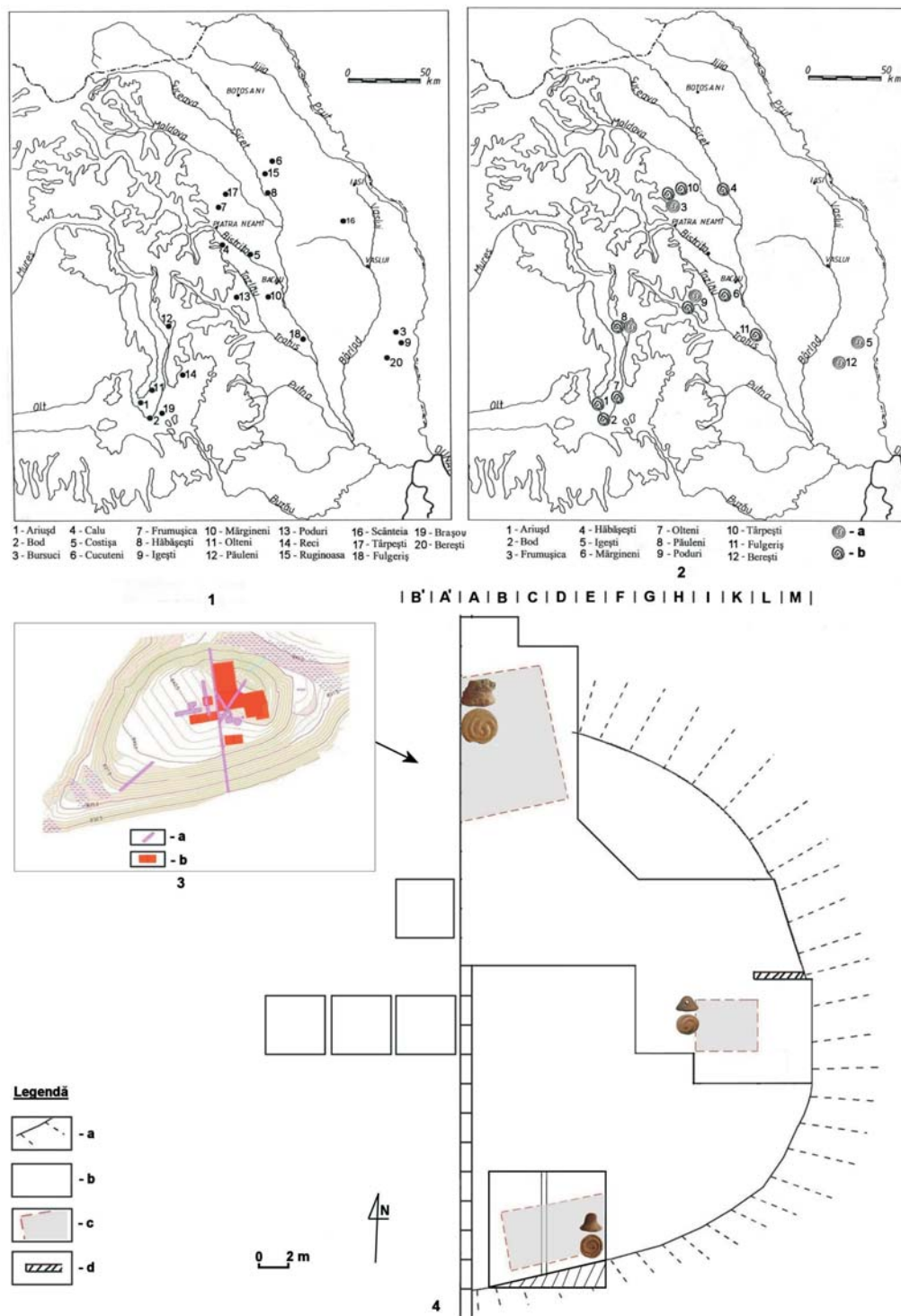
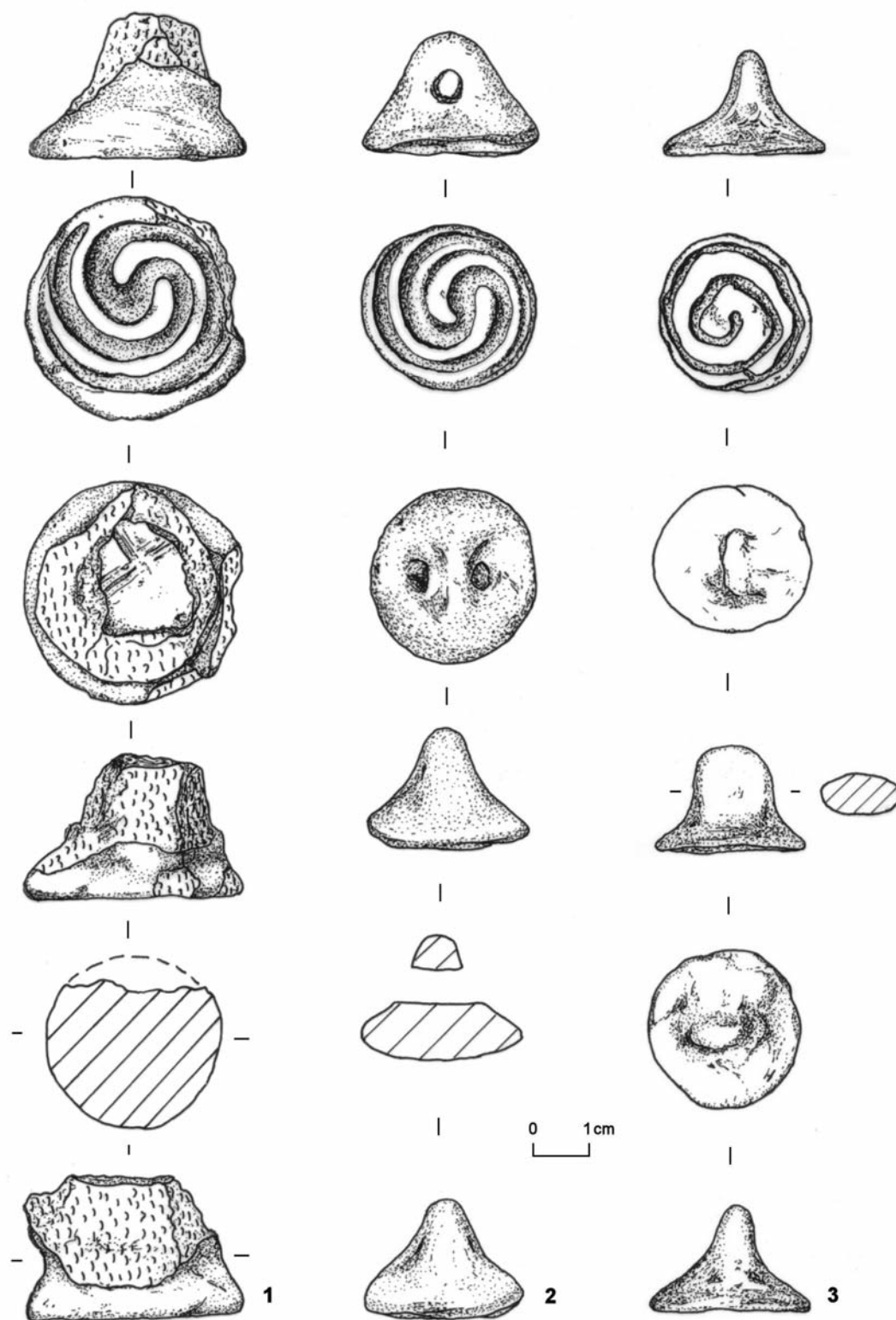

Figura 1 / Figure 1

1 - Harta cu siturile aparținând culturii Cucuteni-Ariuşd unde au fost descoperite pintadere (prelucrare după Popovici 2006, p. 180, Pl. 1); 2 - Harta cu siturile Cucuteni-Ariuşd unde au fost descoperite pintadere decorate cu motive spiralice (prelucrare după Popovici 2006, p. 183, Pl. 4); Legendă: a - spirale „incluse”; b - spirală simplă; 3 - Planul general al aşezării de la Păuleni-Ciuc „Dâmbul Cetății”, jud. Harghita; Legendă: a - Săpăturile efectuate de Zoltán Székely; b - Cercetările MNCR în perioada 1999-2010; 4 - Locul de descoperire a pintaderelor; Legendă: a - valul de fortificare a aşezării din epoca bronzului; b - suprafaţa cercetată de MNCR; c - locuinţe Cucuteni-Ariuşd; d - martor săpătură arheologică

1 - Map with the Cucuteni-Ariuşd sites where pintaderas were discovered (remake after Popovici 2006, p. 180, Pl. 1); 2 - Map with the Cucuteni-Ariuşd sites where spiralic decorated pintaderas were discovered (remake after Popovici 2006, p. 183, Pl. 4); Legend: a - „hanged” spirals; b - simple spiral pattern; 3 - General plan of the Păuleni-Ciuc „Dâmbul Cetății”, Harghita county settlement; Legend: a - The Zoltán Székely excavations; b - MNCR excavations during 2009-2010; 4 - The discovery places of the pintaderas [stamp seals] ; Legend: a - the rampart of the Bronze Age settlement; b - The surface excavated by MNCR; c - Cucuteni-Ariuşd dwellings; d - excavation stair

Figura 2 / Figure 2

Păuleni-Ciuc „Dâmbul Cetății”. Pintadere

1. Nr. inv. 5336; 2. Nr. inv. 7589; 3. Nr. inv. 17017

Păuleni-Ciuc „Dâmbul Cetății”. Pintaderas [stamp seals]

1. Inv. No. 5336; 2. Inv. No. 7589; 3. Inv. No. 17017

Figura 3 / Figure 3

Păuleni-Ciuc „Dâmbul Cetății”. Pintadere (fotografii)

1. Nr. inv. 5336; 2. Nr. inv. 7589; 3. Nr. inv. 17017

Păuleni-Ciuc „Dâmbul Cetății”. Pintaderas [stamp seals] (photos)

1. Inv. No. 5336; 2. Inv. No. 7589; 3. Inv. No. 17017

Figura 4 / Figure 4

Păuleni-Ciuc „Dâmbul Cetății”. Pintadere (imagine în negativ, imprimarea, mulajul decorului, decorul rezultat pictat)

1. Nr. inv. 5336; 2. Nr. inv. 7589; 3. Nr. inv. 17017

Păuleni-Ciuc „Dâmbul Cetății”. Pintaderas [stamp seals] (negative image, the imprint, the decoration mould, the painted decor)

1. Inv. No. 5336; 2. Inv. No. 7589; 3. Inv. No. 17017